

Het vergeten volk

Brenda Stoter Boscolo

Het vergeten volk

Het verhaal van de Jezidi's over
de laatste genocide

Uitgeverij De Arbeiderspers
Amsterdam · Antwerpen

Dit boek kwam tot stand met de steun van het
Fonds Bijzondere Journalistieke Projecten en het
Fonds Pascal Decroos voor Bijzondere Journalistiek.

FONDS Bijzondere JOURNALISTIEKE PROJECTEN

**FONDS PASCAL DECROOS
VOOR BIJZONDERE JOURNALISTIEK**

fondspascaldecroos.org

Eerste en tweede druk, oktober 2019

Derde druk, augustus 2020

Copyright © 2019 Brenda Stoter Boscolo

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt, door middel van druk, fotokopie of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van bv Uitgeverij De Arbeiderspers, Weteringschans 259, 1017 XJ Amsterdam.

Omslagontwerp: Marieke Oele
Omslagfoto: Brenda Stoter Boscolo
Portret auteur: Chris van Houts
Typografie: Perfect Service

ISBN 978 90 295 2646 3 / NUR 320

www.brendastoter.nl
www.arbeiderspers.nl

Voor alle Jezidi's,
en voor mijn moeder, die mij altijd heeft gesteund

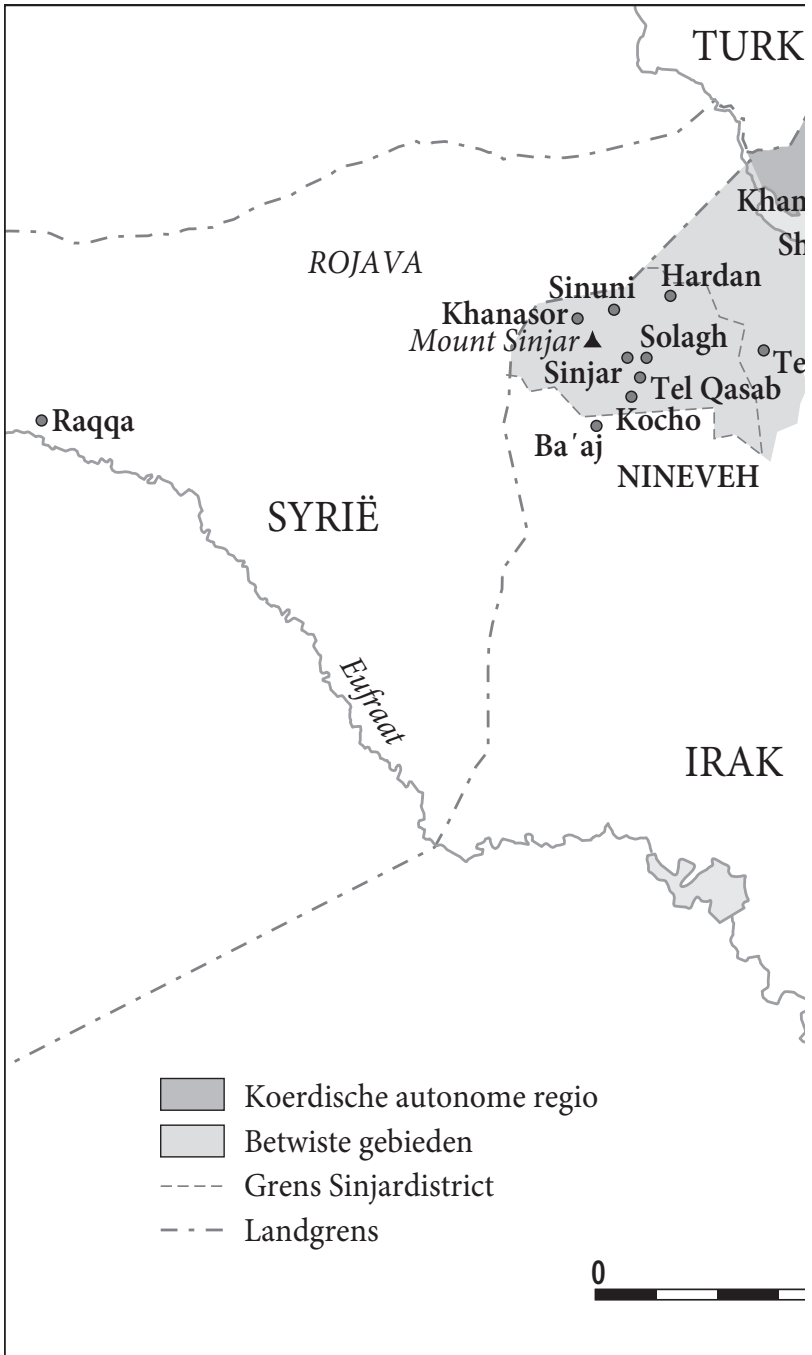
Een groot mens heeft twee harten: het ene bloedt en het andere verdraagt.

(Khalil Gibran, 1883-1931)

Hij die met het oogmerk om een nationale, etnische of godsdienstige groep, dan wel een groep behorend tot een bepaald ras, geheel of gedeeltelijk, als zodanig te vernietigen:

- a. leden van de groep doodt;*
- b. leden van de groep zwaar lichamelijk of geestelijk letsel toebrengt;*
- c. opzettelijk aan de groep levensomstandigheden oplegt die op haar gehele of gedeeltelijke lichamelijke vernietiging zijn gericht;*
- d. maatregelen neemt, welke tot doel hebben geboorten binnen de groep te voorkomen; of*
- e. kinderen van de groep onder dwang overbrengt naar een andere groep.*

(Genocideverdrag van de Verenigde Naties, 1948)

IJE

100 km

Inhoud

- Inleiding 13
- 1 Jihan en Jameela. Het Vrouwenkamp 21
'Je wist nooit wie ze die nacht zouden uitkiezen.'
- 2 Turko. Overleven onder de vlag van de jihad 69
'Ik was net een imam.'
- 3 Luqman en Baba Sheikh. Langs de tempels van Lalish 97
'Dit is de laatste dag van de Jezidi's.'
- 4 Majdal. Kindsoldaten van IS 119
'Mijn vrienden zijn nu in de hemel.'
- 5 Amjad en Asa'ad. De zelfmoordvideo 141
'Vergeet jullie kinderen, ze zijn nu van ons.'
- 6 Salem. Het verraad van de burens 170
'We worden omringd door vijanden, we hebben alleen God nog.'
- 7 Ayman. Vlucht naar veiligheid 207
'De herinneringen zullen nooit weggaan.'
- 8 Nineveh. Verdeeldheid na het referendum 229
'Tussen Jezidi's en christenen zit slechts één haar.'
- 9 Nadima. Kinderen van de vijand 251
'Iedere moeder houdt van haar kind.'
- 10 Ismael. Het Amerikaanse leger 277
'Iedereen was arm.'

- 11 Soad. De lange weg naar gerechtigheid 305
'Geef ons een dag in de rechtbank.'
- 12 Sinjar. Het einde van het kalifaat 333
'Is-vrouwen waren nog erger dan de mannen.'

Nawoord 367

Dankwoord 377

Inleiding

Een vrouw in een lange fluwelen jurk en met een lila hoofd-
doek zet een dienblad voor ons neer, en pas als Mariëlle en ik
een kop thee, een koekje en een stuk fruit genomen hebben,
neemt ze plaats op de lichtbruine bank. Aan de muur hangt
een kleurrijk schilderij van een donkerblauwe pauw, geschild-
derd in net zulke vrolijke kleuren als de vrouw zelf draagt. ‘Is
dat de pauwenengel?’ vraag ik nieuwsgierig. De vrouw knikt.
‘Tawûsê Melek is de belangrijkste van de zeven aartsengelen,
en speelt een centrale rol binnen ons geloof,’ zegt ze, en be-
gint te vertellen, over het bidden naar de zon, het vasten en
de belangrijke rol die de natuur speelt, over hun vreedzame,
niet al te ingewikkelde geloof, waarom ze toch al jaren worden
gediscrimineerd, als gevolg waarvan steeds meer vrienden en
familieleden naar het buitenland vertrokken. ‘Mensen hebben
veel vooroordelen over ons.’

In de lente van 2013 ben ik met fotografe Mariëlle van Uiter
in het noorden van Irak, waar we een reportage maken over de
Jezidi's, een gemeenschap waar we tot dan toe nog nooit van
hadden gehoord. ‘Ga je binnenkort naar Irak? Dan moet je de
Jezidi's opzoeken, dat is een religieuze sekte met een bijzonder
verhaal en een prachtig heiligdom,’ had een collega-journalist
me aangeraden. We vinden er geen religieuze sekte, maar een
oude religieus-etnische gemeenschap die ons gastvrij in hun
huizen verwelkomt. We nemen interviews af in het heiligdom

Lalish en bij mensen thuis. Overal krijgen we eten, worden we voorgesteld en rondgeleid.

Nadat ook deze vrouw ons een slaapplek heeft aangeboden, vindt ze het wel een leuk idee om ons hun traditionele jurken te laten passen. Mariëlle en ik trekken de gebloemde en met kraaltjes geborduurde jurken over ons hoofd aan. De vrouw des huizes doet een lila hoofddoekje om onze haren, dan pas mogen we onszelf in de spiegel bekijken. ‘Prachtig,’ zegt ze tevreden, en ze doet een stap achteruit om ons beter te kunnen zien. ‘Jullie lijken net echte Jezidi’s!’

Deze reportage over de Jezidi’s is niet al te zwaar en toeristisch bijna, vindt ook Mariëlle, maar als ik tijdens onze verkleedpartij doorvraag naar de positie van de Jezidi’s in de samenleving, krijgt het gesprek al snel een ernstiger ondertoon. De vrouw legt uit dat door de vele misverstanden over hun religie de Jezidi’s al eeuwenlang het doelwit zijn van pogingen tot uitroeiing. Een van de hardnekkigste geruchten is dat Jezidi’s duivelsaanbidders zouden zijn, wat hen tot een geliefd doelwit maakt voor fundamentalistisch-soennitische groeperingen. ‘Een paar jaar terug was er nog een grote aanval door Al Qaida, daarbij kwamen honderden Jezidi’s om.’

Terwijl we onze Jezidi-jurken uittrekken zegt de vrouw dat alles nu vreedzaam is, maar dat ze altijd op hun hoede zijn voor aanvallen van extremisten. ‘Het zou me niets verbazen als we binnenkort weer worden aangevallen, er hangt iets in de lucht,’ zegt ze zorgelijk.

We vouwen de jurken en de sjaaltjes op en geven ze terug. Ze vraagt of we de kleding willen houden, waarop we vriendelijk bedanken: dat zou zonde zijn, want de jurken zijn duur en in Nederland dragen we ze niet. Daarop pakt ze de twee lila sjaaltjes van de stapel. ‘Die mag je hebben, want je kunt ze om je nek dragen, en dan heb je toch een aandenken aan onze gemeenschap,’ zegt ze, en stopt ze in onze tassen.

Iets minder dan anderhalf jaar later zit ik thuis in Rotterdam als ik op Twitter lees dat Islamitische Staat een nieuwe

aanval is gestart. Honderdduizenden mensen sloegen op de vlucht naar de Koerdische Autonome Regio, waar in een rap tempo het ene na het andere noodkamp werd opgezet. Degenen die niet weg konden komen verzamelden zich op een berg, waar de situatie steeds schrijnender werd. De mensen hadden weinig eten en drinken, en als er niet snel hulp kwam zouden ze sterven van de honger en de dorst. Op internet stuit ik op foto's die op de berg zijn gemaakt. Mannen, vrouwen en kinderen met het stof op hun kleding en met verhitte, wanhopige gezichten. Ze zitten op kale vlaktes waar je niet kunt schuilen voor de zon. Ze kunnen nergens heen. Als ik een van de foto's open en inzoom op de kleding zie ik dat een aantal vrouwen hun hoofdbedekking in de kleuren wit en lila voor hun gezicht hebben geslagen tegen de hitte. Ik kijk naar het sjaaltje dat aan mijn kapstok hangt en ineens komt het besef: 1s heeft de Jezidi's aangevallen.

De vrouw die ik in Sheikhan ontmoette, had gelijk gekregen, maar dat de vierenzeventigste aanval op de gemeenschap te boek zou komen te staan als de ergste ooit, had ook zij nooit kunnen voorspellen. Degenen die in handen vielen van 1s wachtte het noodlot. De vrouwen werden van de mannen gescheiden. Omdat de militanten de Jezidi's als ongelovigen beschouwden, was alles geoorloofd. De mannen werden vermoord en in massagraven gedumpt; jongens die nog niet of nog maar net de puberteit hadden bereikt, werden naar opleidingskampen gebracht. De vrouwen en de meisjes werden ontvoerd om te worden verkocht op slavenmarkten. De Verenigde Naties spreken van een genocide.

Het waren niet de schrijnende toestanden op de berg of in de kampen die mij deden besluiten een boek over de genocide te schrijven, noch was het de reportage die ik in 2015 maakte over ex-slavinnen van 1s. Pas in 2017, toen ik de kans kreeg om voor een langere periode diepte-interviews met overlevenden te maken, ging het idee leven. Ik sprak met tientallen vrouwen die

als slavin waren verkocht, met jongens die in trainingskampen waren beland en met mannen die hun hele gezin in één klap waren kwijtgeraakt. Ik hoorde dat de kleinste kinderen door IS werden verkocht aan adoptiefamilies, en over hoe Jezidi-vrouwen die net deden alsof ze de islam omarmd hadden bepaalde privileges kregen. In een poging de gemeenschap uit te roeien had IS werkelijk aan alles gedacht, en de genocide bleek zoveel meer te zijn dan de seks-slavernij waar de media zich voornamelijk op focusten.

Het was vooral één man, iemand die uiteindelijk een van mijn beste vrienden zou worden, die me aanspoorde een boek te schrijven over zijn gemeenschap. In zijn familie kwamen alle aspecten van de genocide aan bod: de mannen werden vermoord, de vrouwen en kinderen als slaaf verkocht, en zijn jongste broertjes belandden in een trainingskamp, waarna ze door IS gedwongen werden om een zelfmoordaanslag te plegen. Hij wilde meewerken aan mijn boek door zijn verhaal te vertellen en me zo goed mogelijk te helpen, op wat voor manier dan ook.

Mensen hebben me vaak gevraagd hoe het komt dat de Jezidi's zo open zijn. Sommigen zoeken slechts een luisterend oor, maar vaker vertelden ze hun persoonlijke verhaal omdat ze een groter verhaal wilden vertellen: dat van de genocide. Overal waar ik kwam vertelde jong en oud over hoe Jezidi's al eeuwenlang het slachtoffer zijn geweest van pogingen tot uitroeiing. Ze vonden het bovendien vaak goed als ik hun echte voornaam zou gebruiken, die ik soms uit veiligheidsoverwegingen toch besloot te veranderen, net als bepaalde details, zonder de context geweld aan te doen.

In het begin verbaasde het mij ook dat zelfs slachtoffers van verkrachting openhartig waren, maar al snel bleek dat de Jezidi-activiste Nadia Murad daarin een belangrijke voorbeeld-functie had. Nadia werd het gezicht van de genocide op Jezidi's, de stem van haar gemeenschap, toen ze in december 2015 ten overstaan van de Veiligheidsraad van de VN getuigde van

wat haar en haar volk was overkomen. Het was voor het eerst dat een Jezidi-vrouw openlijk vertelde over hoe ze als slaaf was verkocht door IS, en het ontketende een minirevolutie onder Jezidi-vrouwen. Sindsdien vertellen steeds meer vrouwen hun verhalen, die bovendien worden gehoord.

Ik ontmoette Nadia in de winter van 2018 in een hotel in Parijs. Ze sprak zachtjes en gelaten, met weinig stemverheffingen en een enkel handgebaar. Ze oogde beschadigd en vermoeid, maar strijdvaardig. De driehonderd interviews die ze toen al had gegeven waren onderdeel van een gewichtige missie: de misdaden van IS openbaren. Maar ze hebben nauwelijks bijgedragen aan een verbetering van de situatie, aldus Nadia. Meer dan vijf jaar nadat IS de gemeenschap heeft aangevallen, wonen de Jezidi's nog altijd in opvangkampen in Iraaks-Koerdistan. Terug naar Sinjar kunnen ze niet: alles is verwoest, overal liggen mijnen en het is er onveilig vanwege politieke en militaire spanningen. Vrouwen en meisjes die na jaren eindelijk bevrijd worden, belanden in de kampen, waar geen voorzieningen zijn en geen psychologische hulp. 'We weten allemaal wat er met hen gebeurd is tijdens hun IS-gevangenschap. Geen enkel ander volk is tot slaaf gemaakt. En toch worden ze aan hun lot overgelaten,' vertelde ze.

Voor Jezidi's over de hele wereld is Nadia veel meer dan het gezicht van de genocide: ze is het gezicht van de hoop, overal waar ze komt klampen mensen zich aan haar vast. Ze kussen haar wangen en handen, barsten in huilen uit. Een geboren activist is ze allerminst, voor haar is dit geen werk, maar een schreeuw om hulp. 'Ik wou dat ik dit niet hoefde te vertellen,' zei ze eerder in een documentaire over haar activisme. 'Ik wou dat mensen me hadden leren kennen als een geweldige naaister, een excellente atleet, student of visagist, en niet als een slachtoffer van IS-terrorisme.'

Na een uur tikte de vertaler, inmiddels Nadia's echtgenoot, op zijn horloge. Ze heeft een afspraak met de Franse president Emmanuel Macron, haar zoveelste publieke optreden in de

strijd tegen onrecht. Tijdens het afscheid vertelde ik over mijn plannen om binnenkort een reportage in Sinjar te maken. ‘Dan moet je mijn zussen opzoeken,’ zei ze. Het was de eerste en de enige keer dat ze glimlachte tijdens het interview.

Voorafgaand had ik me voorgenomen het interview met Nadia uitgebreid in mijn boek te verwerken, maar na het interview bedacht ik me. Het was daar, langs de Seine in Parijs, dat ik ineens besepte dat ik Nadia’s antwoorden al had gehoord van de mensen die ik door de jaren heen had geïnterviewd, niet alleen in het noorden van Irak, maar ook in Duitsland, Amerika en in Nederland. De details van haar gevangenschap staan opgetekend in haar memoires, waarin ze alles vertelt, van de periode dat ze als sabiyya (slaaf) werd verkocht tot aan de strijd die ze voert, en die van de mensen die ik heb leren kennen niet.

Een boek schrijven over zo’n heftig en complex onderwerp als de Jezidi’s is niet eenvoudig, want over IS is weliswaar van alles geschreven, daar had ik zelf ook jarenlang onderzoek naar gedaan, en persoonlijke verhalen zijn ook goed te controleren als je het nieuws erbij neemt en de verhalen bij andere Jezidi’s checkt, maar over de religieuze gebruiken en de geschiedenis van dit volk is minder bekend. Jezidi’s hebben geen heilige boeken, die zijn verloren gegaan tijdens eerdere volkerenmoorden, daarom heb ik alle informatie over hun religie mondeling in het heiligdom Lalish opgevraagd, waar de religieuze leiders te vinden zijn.

Voor dit boek sprak ik niet alleen met tientallen directe slachtoffers van IS, de kinderen, vrouwen en mannen die zelf gekidnapt werden of familieleden hebben die dit is overkomen, maar ook met regeringsleden, religieuze leiders, dokters, smokkelaars, studenten, professoren, activisten en soldaten. Via de sociale media leerde ik ook veel Jezidi’s kennen, die ik continu bestookte met talloze vragen over de geschiedenis, de feestdagen, de gebruiken en de culturele gewoontes. Het waren de simpele details waar het meeste werk in ging zitten, zoals die

keer dat ik achteloos vroeg waar een rood-wit armbandje voor stond en vier verschillende antwoorden kreeg. En toen ik aan een vriend vroeg wat het idee was achter een religieus festival zei hij: 'Hoe moet ik dat weten?'

'Je bent toch een Jezidi?' lachte ik.

Met religie heeft hij weinig op, maar zoals de meeste Jezidi's ziet hij Jezidi's niet als een religieuze groep binnen de Koerdische of Arabische samenleving, maar als een compleet afzonderlijke religieus-etnische groep: Ezidi's.

Voordat ik aan dit boek begon had ik me voorgenomen me afzijdig te houden van politieke zaken, maar toen ik dat aan de Jezidi's vertelde moesten ze gniffelen. 'Weet je dan niet dat alles hier politiek is,' zeiden ze geregeld. Door de jaren kwam ik erachter dat ze gelijk hadden, en niet alleen doordat de Koerdische en de Iraakse regering en de internationale gemeenschap hebben gefaald om Jezidi's te beschermen, en nog altijd falen door hun geen veilige toekomst te bieden in hun thuisland. Ook zaken als emigratie, identiteit en de verwerking van leed: alles aan de genocide door IS is politiek beladen, zelfs een reportage maken in Sinjar. Ik hoop dat er respectvol mee om wordt gegaan; het gebruik van hun genocide voor het vullen van politieke agenda's is het laatste waar Jezidi's behoefte aan hebben.

Een paar maanden na onze ontmoeting nam Nadia de Nobelprijs voor de Vrede in ontvangst, voor haar cruciale bijdrage aan het genereren van aandacht voor en het bestrijden van seksuele oorlogsmisdaden. Ze deelde de prijs met de Congolese arts Denis Mukwege. In haar ceremoniespeech bedankte ze iedereen en zei ze dat ze het een eer vond, en ze zei dat de prijs op geen enkele manier een compensatie is voor het leed dat de slachtoffers is aangedaan. 'De enige prijs in de wereld die onze waardigheid kan herstellen, zijn gerechtigheid en de vervolging van criminelen.'

Dit boek gaat daarom over mensen die bijna niet in de media zijn geweest, maar die allen het gezicht van de genocide zijn. De mensen die ik heb geïnterviewd werden kennissen, en kennis-

sen werden vrienden die ik in de afgelopen jaren telkens weer opzocht om te horen hoe het met hen ging. Ze leenden mij hun ogen, vertelden over hun leven en het verleden, en ik schreef het op, vaak met een traan of gefrustreerd, maar hier en daar ook met een lach.

Ik hoop dat ik hun verhalen waardig heb verteld, en dat dit boek niet alleen bijdraagt aan de erkenning van het leed van de Jezidi's, maar dat het ook de kracht laat zien van een vergeten volk. Bovenal hoop ik dat dit boek hen verder helpt in hun strijd voor gerechtigheid, vrede en veiligheid, zodat er nooit meer een vrouw met een lila hoofddoekje, vrezend voor een vijfenzeventigste aanval, haar bangste vermoedens ziet uitkomen.